

УДК 75.046.3(477.83-2)«15/16»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/77-3-12>

Оксана СЪОМАК,
orcid.org/0000-0001-5437-4487
доктор філософії (PhD),
викладач кафедри теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
(Київ, Україна) oksana.somak@naoma.edu.ua

ІКОНА «БОГОРОДИЦЯ ОДИГІТРІЯ» З СЕЛА ПОПЕЛІ ДРОГОБИЦЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ. АРГУМЕНТИ НА КОРИСТЬ ДАТУВАННЯ

Публікацію присвячено дослідженню образу «Богородиця Одигітрія» з церкви Покрови Богородиці села Попелі Дрогобицького району Львівської області. Ікона належить до колекції Музеїв Ватикану (Musei Vaticani) Держави-міста Ватикан. Неоднотайність датування образу «Богородиця Одигітрія» з села Попелі (в межах XVI ст., а також XVII–XVIII ст.) зумовило потребу в додатковому дослідженні твору попри його фрагментарне збереження. Метою публікації є уточнення датування ікони «Богородиця Одигітрія» з села Попелі. Відповідно до сформульованої мети було здійснено аналіз наукової розробки визначеної проблеми та проведено поглиблене мистецтвознавче дослідження твору із застосуванням методів компаративного, іконографічного та художньо-стилістичного аналізу. Окреслено характерні риси відмінності в інтерпретації образу Богородиці з Немовлям в межах іконографічного типу «Богородиця Одигітрія» XVI та XVII ст. Досліджено особливості орнаментальної оздобы тла ікони «Богородиця Одигітрія» з села Попелі. Відзначено та співставлено особливості орнаментального декорування тла ікон XVI та XVII ст. Виявлено низку споріднених із образом «Богородиці Одигітрії» з села Попелі творів XVI ст. на основі особливої художньої інтерпретації образу Богородиці. В якості найближчих за образними характеристиками відзначено ікони XVI ст., що походять з теренів сучасної Львівської області: «Богородиця Одигітрія з похвалою» з церкви Преображення Господнього міста Белз, «Богородиця Одигітрія» з церкви святого Дмитрія у селі Красів, «Богородиця Одигітрія з похвалою» з церкви Різдва Богородиці у селі Підліски, «Богородиця Одигітрія з похвалою» невідомого походження (усі перелічені твори належать до збірки Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького). У підсумку встановлено, що відповідно до іконографічних, художньо-стилістичних особливостей та принципу оздобы тла образ доцільно датувати в межах XVI ст.

Ключові слова: український іконопис, Дрогобиччина, село Попелі, Музеї Ватикану, колекція «Студіон», іконографічний тип «Богородиця Одигітрія», мистецтвознавчий аналіз.

Oksana SOMAK,
orcid.org/0000-0001-5437-4487
Ph.D. History of Arts,
Lecturer at the Art Theory and History Department
National Academy of Fine Arts and Architecture
(Kyiv, Ukraine) oksana.somak@naoma.edu.ua

THE ICON “VIRGIN HODEGETRIA” FROM THE VILLAGE OF POPELI (DROHOBYCH DISTRICT, LVIV REGION). ARGUMENTS FOR DATING

The paper deals with the study of the icon of the «Virgin Hodegetria» from the Church of the Intercession of the Virgin in the village of Popeli (Drohobych district, Lviv region). The icon «Virgin Hodegetria» from Popeli currently belongs to the collection of the Vatican Museums. The inconsistency of the dating of the image «Virgin Hodegetria» from Popeli (within the 16th, as well as the 17th–18th centuries) led to the need for additional research of the icon, despite its fragmentary preservation. The purpose of the publication is to clarify the dating of the icon «Virgin Hodegetria» from Popeli. According to the formulated purpose, an analysis of the scientific development of the specified problem was presented; an in-depth art-historical study of the work was realized using the method of comparative, iconographic and artistic-stylistic analysis. Notable features of the difference in the interpretation of the image of the Mother of God with the Baby Jesus within the iconographic type «Virgin Hodegetria» of the 16th and 17th centuries are outlined. Special features of the ornamental decoration of the background of the icon «Virgin Hodegetria» from Popeli have been identified. The peculiarities of the ornamental background decoration of icons of the 16th and 17th centuries were noted and compared. A number of 16th century icons iconographically related with the image of the «Virgin Hodegetria» from Popeli were discovered. A number of works from the 16th century related to the image of the «Virgin Hodegetria» from the village of Popeli were discovered due to special artistic interpretation of the image of the Virgin. The icons of

the 16th century originating from the territory of the nowadays Lviv region were noted as relative in terms of figurative characteristics: «Virgin Hodegetria with Praise» from the Transfiguration Church in the city of Belz, «Virgin Hodegetria» from the St. Dmitriy Church in the village of Krasiv, «Virgin Hodegetria with Praise» from the Nativity of the Virgin Church in the village of Pidlisky, «Virgin Hodegetria with Praise» of unknown origin (all the works mentioned belong to the collection of the Andrey Sheptytsky National Museum in Lviv). As a result, it was pointed out that the appropriate date for the image is within the framework of the 16th century (in accordance with iconographic, stylistic features and the type of background decoration).

Key words: Ukrainian icon painting, Drohobychyna, village of Popeli, Vatican Museums, «Studion» collection, iconographic type «Virgin Hodegetria», art analysis.

Постановка проблеми. Предметом дослідження є ікона «Богородиця Одигітрія» з села Попелі Дрогобицького району Львівської області (Іл. 1). Образ «Богородиці Одигітрії» (96 × 76 × 2.5 см) є взірцем темперного іконопису, що нині належить до колекції Музеїв Ватикану (Musei Vaticani) Держави-міста Ватикан. Музеї Ватикану також зберігають копію-реконструкцію із відтворенням пошкоджених ділянок оригінального образу. Першим відомим нині місцем побутування образу була церква Покрови Пресвятої Богородиці в селі Попелі. Далі твір, що мав значні втрати фарбового шару та ґрунту, зберігався в колекції монастиря Святого Обручника Йосифа монахів студійського уставу «Студіон» у Львові. Фізико-хімічне дослідження ікони та супутні реставраційні заходи було здійснено у січні 2001 р. фахівцями Національного науково-дослідного реставраційного центру України. У червні цього ж року проєкт «Івану Павлу II Ікона від Львова» було презентовано в галереї КМЦ «Дзига» у місті Львів. Ікону «Богородиця Одигітрія» з села Попелі також було представлено в межах виставки однієї ікони в НМЛ ім. Андрія Шептицького.

Іл. 1. Ікона «Богородиця Одигітрія». XVI ст. З ц. Покрови Пресвятої Богородиці с. Попелі Дрогобицького р-ну Львівської обл. Дошка, темпера, сріблення. 96 × 76 × 2.5 см. Музеї Ватикану, Держава-місто Ватикан (Українське сакральне мистецтво, 2005: 57)

Разом із копією-реконструкцією образ був подарований Папі Римському Івану Павлу II 2001 р. у Львові під час Апостольського візиту до України. Названі ікони Папа Іван Павло II передав до Конгрегації Східних Церков (зараз Дикастерія для Східних Церков), а 2004 р. їх було доєднано до збірки Музеїв Ватикану. Попри складний стан збереження пам'ятки було здійснено спроби визначити часові межі створення образу, втім версії щодо датування не є одноставними. Відповідно, актуалізується питання поглибленого мистецтвознавчого дослідження ікони «Богородиця Одигітрія» з села Попелі.

Аналіз досліджень. Ікона «Богородиця Одигітрія» з села Попелі не набула широкого висвітлення в мистецтвознавчій думці. Твір було репродуковано та супроводжено відомостями щодо походження, датування та техніко-технологічних особливостей у дослідженні 2003 р. «Сакральне мистецтво з колекції «Студіон». Каталог творів XVI–XX ст.» Мистецтвознавчий коментар щодо образу «Богородиці Одигітрії» з села Попелі надав Олег Сидор¹, котрий схарактеризував ікону як класичний взірець галицького іконопису середини XVI ст. (Сакральне мистецтво, 2003: 18).

У виданні 2005 р. «Українське сакральне мистецтво з колекції «Студіон». Врятовані від загибелі і забуття», урядкованого отцем доктором Севастіаном Дмитрухом, образ «Богородиці Одигітрії» з села Попелі було датовано XVI ст. (Українське сакральне мистецтво, 2005: 57).

Зарубіжне мистецтвознавче осмислення ікони «Богородиці Одигітрії» з села Попелі представив П'єтро Береш (Pietro Beresh), фахівець відділу візантійсько-середньовічного мистецтва Музеїв Ватикану, до збірки котрого належить досліджуваний образ. Дослідник запропонував датувати образ в межах XVII–XVIII ст. у публікації 2022 р. «Богоматір Одигітрія “говорить” про надію» («La Madonna Odigitria “parla” di Speranza») (Beresh, 2022).

¹ Мистецтвознавці Олег Сидор, Володимир Вуйцик та художник-реставратор Володимир Мокрій були консультантами проєкту «Івану Павлу II Ікона від Львова».

Мета дослідження – здійснити аналіз іконографічних та художньо-стилістичних особливостей ікони «Богородиця Одигітрія» з села Попелі, виявити коло споріднених пам'яток з метою віднайдення аргументів на користь датування образу.

Виклад основного матеріалу. Досліджувана ікона з села Попелі представляє іконографічний тип «Одигітрія» (з грецької – «Провідниця»), надзвичайно поширений в українському церковному малярстві та успадкований від шанованого іконописного образу Богородиці з Дитям, котрий від IX ст. зберігався у константинопольському монастирі Панагії Одигітрії/Одигон. Іконографічна схема названого типу передбачає зображення Пресвятої Богородиці, котра тримає на лівій руці Ісуса Христа, зображеного як отрока (Христос Еммануїл). Правницею Богородиця вказує на Христа, котрий втілює образ Спасителя та Судді. Христос Еммануїл тримає в лівій руці згорнутий сувій, правою рукою Він подає благословіння (Косів, 2021: 25).

Фрагментарно збережений живописний шар ікони «Богородиця Одигітрія» з села Попелі являє нижчепоясне представлення Богородиці, зображення її лику майже не зазнало втрат. Вбрання Приснодіви Марії традиційно складають туніка, чеpecь та мафорій. На іконі збережено зображення вишнево-брунатного мафорію, сіро-блакитного чепця й туніки. Іконописець зобразив коштовну оздобу вбрання Пречистої, що мають вигляд подвійного облямування мафорію перлами та декоративних шийних та зап'ястних накладок на туніці. Основна частина зображення постаті Богородиці зазнала нищівних втрат. За винятком частково збереженого зображення широкого рукава з декорованим клавом хітону сіро-блакитного кольору є втраченим образ Ісуса Христа. Лик Богородиці змальований в тричвертному повороті до Спасителя. Збережені ділянки зображення постаті Христа засвідчують її фронтальне положення. Образи Богородиці та Христа фланковані червоним та блакитним медальйонами із напівфігурними зображеннями архангелів.

Ми спостерігаємо темну карнацію лику Богородиці із контрастними білильними висвітленнями, котрі моделюють надбрівні валки, та виділяють немов освітлену променем трикутну ділянку від куточків очей до підборіддя (Іл. 2). Присутні також і білильні оживки, котрі вправними лініями наслідують форму здійнятих брів та формують підочні борозни. У поєднанні з чітким контуренням овалу лику, брів, мигдалевидних каріх очей, ретельно виписаного носа, уст та підборіддя, партії білильних висвітлень підсилюють загальну виразність лику. Живописне відлуння візантійської образот-

Іл. 2. Ікона «Богородиця Одигітрія» з с. Попелі. Фрагмент

ворчості виявляється в малярстві вбрання Христа. Ми виявляємо застосування системи вправних бгунк-заломів, котрі немов «прорізують» та водночас визначають форму. Візантинізованими є також гребнеподібні білильні висвітлення, що доповнюють блакить хітону.

Складним виявився пошук пам'яток, іконографічно та стилістично споріднених з образом «Богородиці Одигітрії» з села Попелі. Відсутність прямих аналогій спонукає до міркувань щодо характеру художньої інтерпретації образу в письмі лику Богородиці та пошуку близьких у такому аспекті ікон. Образ «Богородиці Одигітрії» з села Попелі відзначається поєднанням умовності в лику Пресвятої Диви з виразними рисами жіночності.

Подібні характеристики ми зустрічаємо у науковій розвідці М. Гелитович стосовно творів, що є іконографічно та стилістично близькі до ікон «Богородиця Одигітрія з похвалою» з церкви Преображення Господнього міста Белз та «Богородиця Одигітрія» з церкви Святого Дмитрія у селі Красів (обидві – НМЛ)². Дослідниця зауважила:

² М. Гелитович навела у переліку такі твори XVI ст.: «Богородиця Одигітрія з похвалою» з церкви Успіння Богородиці с. Терло (НМК); «Богородиця Одигітрія з похвалою» з церкви Різдва Богородиці у с. Підліски (НМЛ); «Богородиця Одигітрія» з церкви св. Параскеви в м. Буськ (ЛНГМ); «Богородиця Одигітрія з похвалою» з церкви Воздвиження Чесного Хреста у м. Дрогобич (Музей «Дрогобиччина»); «Богородиця Одигітрія з похвалою» з церкви Святого Духа у м. Потелич (НМЛ); «Богородиця Одигітрія з похвалою» з церкви собору Богородиці з с. Бусовисько (НМЛ); «Богородиця Одигітрія з похвалою» з церкви Різдва Богородиці у с. Чуква (НМЛ) та ін. (Гелитович, 2003: 67).

«Гадаємо, є достатньо підстав вважати ікону з Белза, як і з Красова, пам'ятками першої половини XVI ст. Основним аргументом цьому є образна характеристика Богородиці. Її лик позбавлений того виразу абстрагованості, інколи навіть суворого, притаманного богородичним образам XV ст. В Богородиці з Красова виявляються конкретні життєві емоції. Ще більше позбавлений “позачасової абстрагованості” лик Марії на іконах з Белза і Буська, як й на інших згаданих пам'ятках» (Гелитович, 2003: 67). Підтримуючи тези М. Гелитович, здійснимо спробу виявити найближчі до ікони «Богородиця Одигітрія» з села Попелі за образними та іконографічними характеристиками твори із запропонованого вченою широкого переліку. На нашу думку, такими взірцями є, перш за все, іконографічно споріднена пара «Богородиця Одигітрія з похвалою» з міста Белз та «Богородиця Одигітрія» з села Красів (Іл. 3, 4).

Прикметною спільною рисою є детально виписане в тричвертному повороті зображення носа із характерним краплеподібним крилом. З огляду на зауважену деталь, пропонуємо додати до іконографічно споріднених пам'яток ікону «Богородиці Одигітрії з похвалою» невідомого походження з колекції НМЛ (Іл. 5), що датована другою половиною XVI ст. (Гелитович, 2005: 63). Очевидною вказівкою на те, що твір належить до більш пізнього часу є зображення застібки-фібули на мафорії Богородиці, притаманної для західноєвропейських образів Пресвятої Діви.

Іл. 4. Ікона «Богородиця Одигітрія». Середина XVI ст. З ц. Святого Дмитрія у с. Красів. Дошка, темпера, золочення. 91.5 × 77.5 × 3.5 см. НМЛ (Міляєва за уч. Гелитович, 2007: іл. 257)

Окремо варто відзначити близьку за образними характеристиками ікону «Богородиці Одигітрії з похвалою» з церкви Різдва Богородиці у селі Підліски (НМЛ), датовану першою половиною – серединою XVI ст. (Іл. 6). Вгадуються іконографічні аналогії між названою іконою та образом «Богородиці Одигітрії» з села Попелі завдяки подібності мигдалевидної форми та елементів рисунку виразних очей Богородиці, тричастинному членуванню лінії носа.

Іл. 3. Ікона «Богородиця Одигітрія з похвалою» з церкви Преображення Господнього м. Белз. Фрагмент («середник» ікони). Перша половина XVI ст. Дошка, темпера, золочення. 137 × 97 × 3.5 см. (загальні виміри твору). НМЛ (Міляєва, Гелитович, 2007: іл. 259)

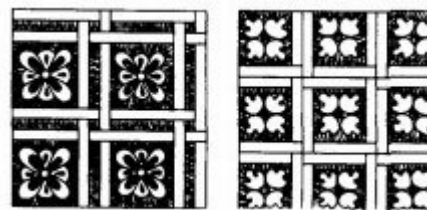
Іл. 5. Ікона «Богородиця Одигітрія з похвалою». Друга половина XVI ст. Походження невідоме. Дошка, темпера, сріблення, рельєф. 114.5 × 87 × 2.5 см. (загальні виміри твору). НМЛ (Гелитович, 2005: іл. 20)

Іл. 6. Ікона «Богородиця Одигітрія з похвалою». Фрагмент («середник» ікони). Перша половина – середина XVI ст. З церкви Різдва Богородиці у с. Підліски. 112.5 × 77 × 2.2 см. (загальні виміри твору). НМЛ (Гелитович, 2005: іл. 21)

Вагомим чинником мистецтвознавчої атрибуції твору іконопису є характер його декоративної оздобы. Ікона «Богородиці Одигітрії» має рельєфне декорування німбів (у вигляді бігунця), решіткоподібну оздобу тла. Орнаментация тла ікони «Богородиця Одигітрія» з села Попелі складається з подвійних переплєтених смуг. В середині «квадратів-віконць» решітки представлені стилізовані квіти-розети. Смуги декору перетинаються під прямим кутом та зміщені таким чином, що утворюється структура, подібна до переплетення полотна. Михайло Драган класифікував тип орнаменту, притаманного для оздобы тла досліджуваного нами образу, як «гравірований візерунчастий мотив». Дослідник виокремив таку орнаментацию в образах з колекції НМЛ (раніше ЛМУМ), датованих вчешнім в межах XVI ст. (Іл. 7): «Богородиця Одигітрія з похвалою» з села Камінка³, «Свята Параскева П'ятниця» з села Радруж (Драган, 1970: 200).

М. Гелитович зауважила в образах 1560–1580-х рр. майстра ікон з села Лісковате характерний орнаментальний декор тла: «Рельєфний орнамент на тлі – геометричний: ромби, утворені переплетенням подвійних смужок, з розеткою у вигляді п'ятипелюсткової квітки посередині. На іконі св. Миколая в ромбах замість квітки – кружечок». Вчена також спостерегла такий декоративний мотив в оздобі образів майстра ікони «Богородиця Одигітрія з похвалою» з села Угерці

Іл. 7. Схематичне зображення орнаментации тла візерунком з подвійних переплєтених смуг в іконах з колекції НМЛ «Свята Параскева» з с. Радруж (зліва), «Богородиця Одигітрія» з с. Камінка (Драган, 1970: 14)

(Гелитович, 2008: 21). Ікона «Богородиця Одигітрія з похвалою» з церкви Різдва св. Йоана Хрестителя села Угерці датована серединою XVI ст. (Гелитович, 2005: 67).

В образі «Богородиця Милування» з церкви Святого Луки села Доросині Волинської області тло оздоблює мотив діагональної сітки, в котрому ромбовидні «віконць» містять чотирипелюсткову розетку, що повторно вписана у ромб та доповнена стилізованим зображенням крину. Зауважимо, що названа ікона датується Людмилою Міляєвою та Марією Гелитович першою половиною XVI ст. (Міляєва, Гелитович, 2007: 176). Існує також датування образу «Богородиці Милування» з села Доросині кінцем XV – початком XVI ст., здійснене фахівцями Львівської національної галереї мистецтв ім. Бориса Григоровича Возницького, де зберігається згадуваний образ (Богоматір Елеуса, URL).

Іконопис останньої чверті XVI ст. засвідчує згасання візантинізованої стилістики. Тяглість цього процесу та факт оновлення образотворчої мови в українському іконописі наступного XVII ст. виявляє ікономалярство, у котрому зберігається традиційна іконографія, утім зникає позачасова абстрагованість образів Христа, Богородиці та святих. Провідною є тенденція до візуального «олюднення» святих та конкретизації зображуваного. Щодо характеру оздобы тла та полів ікони, Віра Свенціцька спостерегла: «Від XVII ст. позначається перехід на багатий рослинний орнамент в прикрасах тисненого тла, в яких можна знайти виразні аналогії в орнаментации тканин і українських гаптів» (Свенціцька, 1943: 11).

Яскравим взірцем «перехідного етапу» українського іконопису є образ «Богородиці Одигітрії з похвалою» невідомого походження, віднесений до початку XVII століття (Іл. 8). Порівняння стилістики та декоративної оздобы образів «Богородиця Одигітрія» з села Попелі та «Богородиці Одигітрії з похвалою» невідомого походження засвідчує відсутність в іконі з села Попелі ознак онов-

³ Ікону «Богородиця Одигітрія з похвалою» з с. Камінка віднесено М. Гелитович до першої половини XVI ст. (Гелитович, 2005: 53).

Іл. 8. Ікона «Богородиця Одигітрія з похвалою». Початок XVII ст. Походження невідоме. Дошка, темпера, сріблення, рельєф. 101 × 80 × 1,5 см. НМЛ (Гелитович, 2005: іл. 54)

лення образотворчості XVII ст. а саме – тяжіння до натуралізму в малярстві лику, а також – збагачення декоративної складової шляхом додавання накладного обрамлення з живописною орнаментатією та рельєфними прикрасами.

Висновки. Написання ікони «Богородиця Одигітрія» з села Попелі належить до того часу, коли українське ікономалярство ще зберігало художні ознаки свого візантійського родоvodu. Досліджуваний твір може бути датований з огляду на такі атрибуційні чинники: візантинізуючий характер малярства лику Богородиці та вбрання Христа; існування кола близьких за образними характеристиками Богородиці творів, датованих в межах XVI ст.; наявність притаманного для XVI ст. решіткоподібного декору із чотирипелюстковими розетками на срібленому тлі. Відповідно, наразі немає підстав щодо датування образу часом, пізнішим від XVI ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богоматір Елеуса, невідомий. Львівська національна галерея мистецтв ім. Б. Г. Возницького. URL: <https://collection-lvivgallery.org.ua/uk/works/512-bohomatir-eleusa> (дата звернення: 18.05.2024).
2. Гелитович М. Богородиця з Дитям і похвалою (Ікони колекції Національного музею у Львові). Львів : Свічадо, 2005. 168 с.
3. Гелитович М. Ікони XV–XVI століть з Белза (у колекції Національного музею у Львові). До piękna Nadprzyrodneho: w 2 t. Chełm, 2003. T 1 : Sesja naukowa na temat rozwoju sztuki sakralnej od X do XX wieku na terenie dawnych diecezji chełmskich kościoła rzymskokatolickiego, prawosławnego, greckokatolickiego: referaty. S. 61–73.
4. Гелитович М. Майстер ікон другої половини XVI ст. церкви Різдва Богородиці у с. Лісковате на Західній Бойківщині. *Студії мистецтвознавчі*. Київ, 2018. №4 (64). С. 15–27.
5. Гелитович, М. Українські ікони XIII – початку XVI століть зі збірки Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького : альбом-кат. Київ : Майстер Книг, 2014. 348 с.
6. Драган М. Українська декоративна різьба XVI–XVIII ст. – Київ : Наукова думка, 1970. 203 с.
7. Косів Р. Українська іконографія Богородиці : посібник для студентів закладів вищої освіти мистецького спрямування. Львів : Львівська національна академія мистецтв, 2021. 112 с.
8. Міляєва Л. Українська ікона XI–XVIII століть : [альбом] / за участю Гелитович М. Київ : Духовна спадщина України, 2007. 528 с.
9. Сакральне мистецтво з колекції «Студіон». Каталог творів XVI–XX ст. ПП «Фаріон», 2003. 26 с.
10. Свенціцька В. Проблема тла у староукраїнській іконі. *Наші дні*. 1943. Ч. 10. С. 10–11.
11. Українське сакральне мистецтво з колекції «Студіон». Врятовані від загибелі і забуття / упоряд. о. С. Дмитрух. Ч. 1. Львів : «Гердан Графіка», 2005. 96 с.
12. Beresh P. La Madonna Odigitria “parla” di speranza. URL: https://www.museivaticani.va/content/dam/museivaticani/pdf/eventi_novita/notizie/2022/123_scheda_opera.pdf (дата звернення : 1.06.2024).

REFERENCES

1. Bohomatir Eleusa, nevidomyi. Lvivska natsionalna halereia mystetstv im.B.H.Voznytskoho. [Madonna Eleusa (Virgin of Tenderness), unknown. Borys Voznytskyi Lviv National Gallery]. URL : <https://collection-lvivgallery.org.ua/uk/works/512-bohomatir-eleusa> (Last accessed : 18.05.2024) [in Ukrainian].
2. Helytovych M. (2005) Bohorodytsia z Dytiam i pokhvaloju (Ikony koleksyii Natsionalnoho muzeiu u Lvovi). [Virgin with a Child and Praise (Ikons from Lviv National museum collection)]. Lviv : Svichado, 2005. 168 s. [in Ukrainian].
3. Helytovych M. (2003) Ikony XV–XVI stolit z Belza (u koleksyii Natsionalnoho muzeiu u Lvovi). [Icons of the fifteenth – sixteenth centuries from Belz (collection of the National Lviv Museum)]. Do piękna Nadprzyrodneho : w 2 t. – To the beauty of the Supernatural : in 2 vol. Chełm. Vol. 1 : Sesja naukowa na temat rozwoju sztuki sakralnej od X do XX wieku na terenie dawnych diecezji chełmskich kościoła rzymskokatolickiego, prawosławnego, greckokatolickiego : referaty. [Scientific session on the development of sacred art from the 10th to the 20th century in the former Chełm dioceses of the Roman Catholic, Orthodox and Greek Catholic churches : papers]. 61–73. [in Ukrainian].
4. Helytovych M. (2018) Maister ikon druhoi polovyny XVI st. tserkvy Rizdva Bohorodytsi u s. Liskovate na Zakhidnii Boikivshchyni. [The master of the icons from the second half of the 16th century from the Nativity of the Virgin Church in the Liskovate village in the West Boikivshchyna. Studii mystetstvovnavchi. №4 (64). S. 15–27.

5. Helytovych M. (2014) Ukrainski ikony XIII – pochatku XVI stolit zi zbirky Natsionalnoho muzeiu u Lvovi im. Andreia Sheptytskoho : Albom-cat. [Ukrainian icons of the 13th – the beginning of the 16th centuries from the collection of Andrey Sheptytsky National Museum in Lviv : album-cat.]. Lviv : NML im. Andreia Sheptytskoho; Kyiv : Maister Knyh. 348 s. [in Ukrainian].
6. Dragan M. (1970) Ukrainska dekoratyvna rizba XVI–XVIII st. [Ukrainian decorative carving of the 16th –17th centuries]. Kyiv : Naukova dumka. 203 s. [in Ukrainian].
7. Kosiv R. (2021) Ukrainska ikonohrafiia Bohorodytsi : posibnyk dlia studentiv zakladiv vyshchoi osvity mystetskoho spriamuvannia. [Ukrainian iconography of the Mother of God : a guide for students of higher education institutions of the art direction]. Lviv : Lvivska natsionalna akademiia mystetstv. 112 s. [in Ukrainian].
8. Miliaieva L., Helytovych M. (2007) Ukrainska ikona XI–XVIII stolit: albom. [Ukrainian icon of the 11th–18th centuries : album]. Kyiv : Dukhovna spadshchyna Ukrainy. 528 s. [in Ukrainian].
9. Sakralne mystetstvo z koleksii «Studion». Kataloh tvoriv XVI–XX st. (2003) [Sacral art from the «Studion» collection. Catalog of the artworks from 16th to 20th centuries]. PP «Farion». 26 s. [in Ukrainian].
10. Svientsitska V. (1943) Problema tla u staroukrainskii ikoni. [The problem of the background in old Ukrainian icon]. Nashi dni. Ch. 10. S. 10–11. [in Ukrainian].
11. Ukrainske sakralne mystetstvo z koleksii «Studion». Vriatovani vid zahybeli i zabuttia (2005) / uporiad. o. S. Dmytrukh. Ch. 1. [Ukrainian sacral art from the «Studion» collection. Rescued from death and oblivion]. Lviv : «Herdan Hrafika». 96 s. [in Ukrainian].
12. Beresh P. (2022) La Madonna Odigitria “parla” di speranza. [The Virgin Hodegetria “speaks” of hope] URL : https://www.museivaticani.va/content/dam/museivaticani/pdf/eventi_novita/notizie/2022/123_scheda_opera.pdf (Last accessed : 1.06.2024) [in Italian].